

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
Departamentul de Istorie Antică și Arheologie

TEZĂ DE DOCTORAT

*Castrele Daciei după părăsirea lor de către armata
romană
– rezumat –*

Coordonator științific:
**Prof. univ. dr., membru corespondent al
Academiei Române, Mihai Bărbulescu**

Doctorand:
Dan Matei

Cluj-Napoca
Septembrie 2016

Cuvinte cheie: provincia *Dacia*, castre abandonate, evacuarea provinciei, refolosire, locuire, epoca migrațiilor, Evul Mediu.

Suntem de părere că o cercetare împlinită asupra castrelor trebuie să aibă în vedere nu doar perioada în care ele au funcționat efectiv ca și cazărmi a trupelor romane, ci și acele răstimpuri de după părăsirea lor de către respectivii militari. Cu înfățișarea lor grandioasă, cu construcțiile și utilitățile de care dispuneau, ele ar fi putut atrage atenția după ce au fost părăsite, stimulând la o așezare de mai lungă sau scurtă durată în interiorul lor. Indiferent cine au fost acești noi ocupanți ori indivizi prezenți temporar, ei trebuie să fi lăsat urme cât de mici în planul culturii materiale.

Apoi, am putea afla care a fost soarta unui element tipic al civilizației romane care a fost castrul în secolele de după încetarea utilizării lui originare și cum trecerea acestor secole și-a lăsat amprenta asupra existenței lui. Reutilizări parțiale ale zidului de incintă (împreună cu bastioane, porți și turnuri adiacente) sau al construcțiilor interioare, ori diferite refaceri mai mult sau mai puțin modeste în scopul unei locuiri de durată mai lungă sau mai scurtă în decursul epocilor migrațiilor și medievală, nu pot să-i privească doar pe cei interesați de Antichitatea romană, căci ele se constituie în mărturii ale unui habitat aparte în cadrul celor două epoci. Chiar și simpla recuperare și reutilizare a pietrei din structurile castrelor în construcții proprii perioadei medievală, e de un interes special în acest context.

Problematica refolosirii castrelor va fi urmărită pentru ambele segmente cronologice: atât refolosirea încă din epoca romană, cât și cea din perioadele „postromană”.

Limita cronologică superioară din perioadele postromane este dată de pragul până la care exista posibilitatea de reocupare, reutilizare și revalorizare pentru locuire a construcțiilor ce existau în cuprinsul castrelor precum și a curtinelor cu elementele proprii (turnuri, bastioane, porți) – adică de starea respectivelor structuri. Dar este conferită concret de pragul până la care sunt clar atestate reutilizările în sine. Cele mai târzii reutilizări pentru locuire a unor structuri interior castrense ating veacul al XI-lea (fiind atestate în fostul castru apulens, v. *infra*). Aceasta este limita temporală superioară, desigur relativă, până la care urmărim viața postromană în castre. Ea nu a fost stabilită arbitrar, ci a fost fixată de însuși realitatea oferită de către cercetările arheologice.

O reutilizare civilă a castrelor abandonate încă în epoca romană rămâne o chestiune de urmărit – am dori-o cu mai mult interes – în anii ce urmează, căci în această privință cunoștințele noastre sunt cu totul insuficiente și nesigure. Reutilizări civile ale suprafețelor unor caste scoase din uz militar sunt atestate pentru spațiul provincial (ori cel puțin aflat sub control apropiat). Nu sunt încă documentate limpede reutilizări pentru locuirea civilă a unor structuri ale castrelor abandonate. Astfel de cazuri din alte provincii stau mărturie asupra fenomenului și nu vedem pentru ce în *Dacia* astfel de situații să nu fie evidențiate.

Reperarea lor cere însă cercetări arheologice de finețe și previziunea din partea arheologilor că astfel de situații se pot ivi, astfel încât ele să nu constituie „surprize” (ce pot fi trecute cu vederea în avântul cercetării).

Reutilizarea fostelor structuri castrense după evacuarea provinciei și locuiri în cuprinsul castrelor au fost atestate în cazuri care nu se prezintă a fi fost puține. Ele, apreciat relativ, nu sunt nici mai multe, nici mai puține, decât în alte provincii europene ale Imperiului. Nu se poate afirma însă în acest moment că ar fi suscitată un interes deosebit pentru relocalizare în perioada imediat ulterioară evacuării provinciei, epoca migrațiilor și cea medieval-timpurie față de fostele așezări civile (cu remarcă că acestea sunt infinit mai sumar cunoscute arheologic).

„Siguranța” dată de curtinele fostelor caste în cele trei intervale menționate apare a fi mai degrabă un clișeu. Romanicii erau și ei probabil conștienți că această „siguranță” era una nerealistă, barbarii din jurul fostei provincii nu erau ori nu mai erau familiarizați cu o astfel de „siguranță” iar grupurile migratoare nu aveau nevoie de o astfel de „siguranță”.

În Evul Mediu „plin” și tardiv locuiri de mare anvergură pe suprafața fostelor caste dacice sunt totuși puține. Alba Iulia, Odorheiul Secuiesc și poate Drobeta-Turnu Severin constituie excepții. Discrepanța față de spațiul german, mai bine cunoscut celui ce scrie rândurile de față, e aici evidentă. Desigur, faptul că în secolul XV întreaga curtină a castrului legionar de la Alba Iulia constituia incinta reutilizată a fortificației medievale poate fi considerat ca ieșit din comun nu doar la nivelul teritoriului fostei provincii. Dar rămâne singular, câtă vreme nu e clară situația acelei „Saxonivara” patrule de la Turda, bănuită a fi chiar fosta fortificație romană. Dacă Banatul de Severin și-a avut centrul în fosta fortificație romano-târzie/bizantină de la Drobeta-Turnu Severin (curtina acesteia fiind în bună măsură cea a castrului din epoca provinciei), rămâne de confirmat.

CUPRINS

Cuvântul de început/p. 5.

Cap. I. Preliminarii/p. 9.

I.1. De ce o întreprindere dedicată *Castrelor Daciei după părăsirea lor de către armata romană*? Asupra problematicei/p. 9.

I.2. Stabilirea principiilor metodologice/p. 12.

I.3. *Limes*-ul și castrele Daciei. *Status*-ul cercetării asupra castrelor/p. 18.

I.4. Cazuri aparte – abordări teoretice/p. 27.

I.4.1. Castre pe teritoriul viitoarei provincii Dacia înainte de războaiele traiane/p. 28.

I.4.2. Castre de marș din timpul confruntărilor daco-romane traianice/p. 29.

I.5. Despre părăsirea castrelor din *Dacia*. Precizări temporale și starea post-abandon/p. 30.

I.5.1. Precizări temporale/p. 30.

I.5.2. Starea post-abandon/p. 41.

I.6. Asupra analogizării și analogiilor/p. 46.

Cap. II. Fenomenul reutilizării fostelor castre în contextul larg al reutilizării postromane a elementelor de cultură romană/p. 52.

Cap. III. Castre abandonate și reutilizarea lor civilă în epoca romană/p. 57.

III.1. Pentru început/p. 57.

III.2. Chestiuni de istoriografie/p. 59.

III.3. Antecedente în vremea Republicii. Cazuri în epoca Principatului dinafara Daciei/p. 60.

III.4. Asupra regimului legal al castrelor abandonate de către armată în *Dacia*/p. 66.

III.5. Reutilizări civile ale castrelor abandonate în *Dacia*/p. 82.

III.5.1. Sighișoara/p. 82.

III.5.2. *Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa* – Sarmizegetusa/p. 84.

III.5.3. Vărădia/p. 86.

III.5.4. *Bersobis* – Berzovia/p. 87.

III.5.5. Schela Cladovei/p. 88.

III.5.6. *Vicus Apulum* – Alba Iulia/p. 89.

III.V.7. *Samum* – Cășeiu/p. 90.

III.V.8. *Arutela* – Bivolari/p. 91.

III.6. O perspectivă asupra problematicei/p. 92.

Cap. IV. Viața în fostele castre ale *Daciei* după retragerea aureliană/p. 95.

IV.I. *Suum quique dare* – predecesori în tratarea unor aspecte ale tematicii/p. 95.

IV.2. Evoluția postromană a castrelor în istoriografia străină, cu specială privire asupra celei germane/p. 106.

IV.3. Locuiri și sepulturi postromane în fostele castre din teritoriile trans-fluviale ale *Germaniei Superior* și *Raetiei*/p. 111.

IV.4. Viața în fostele castre dacice după evacuarea aureliană și aspecte ale cercetării intervalului ultimul sfert de veac III-veacul XI/p. 116.

IV.5. Descoperiri postromane în cuprinsul fostelor castre ale *Daciei* – cazurile/p. 118.

IV.5.1. Alba-Iulia – *Apulum*/p. 118.

IV.5.2. Bologa-*Rucconium*?/p. 127.

IV.5.3. Brâncovenești – *Patridava*/p. 128.

IV.5.4. Comalău/Comolău – *Cumidava/Comidava*/p. 129.

IV.5.5. Feldioara/p. 133.

IV.5.6. Gherla/p. 134.

IV.5.7. Gilău-*Ulpianum*?/p. 137.

IV.5.8. Răcarii de Jos (fost Răcari) – *Amutrium/Amutria*?/p. 140.

IV.5.9. Râșnov-*Cumidava*/p. 151.

IV.5.10. Românași-*Largiana*/p. 152.

IV.5.11. Romita/Brusturi-*Certiae*/p. 152.

IV.5.12. Sărățeni-*Carsidava*?/p. 153.

IV.5.13. Turda-*Potaissa*/p. 156.

IV.5.14. Vețel-*Micia*/p. 172.

IV.6. Descoperiri postromane în cuprinsul fostelor castre ale *Daciei* – cazuri nesigure /p. 178.

IV.6.1. Câmpulung-Muscel – Pescăreasa/p. 178.

IV.6.2. Ibănești/p. 179.

IV.6.3. Ilișua-*Arcobara/Arcobadara/p. 180.

IV.6. 4. Olteni/p. 183.

IV. 7. Reutilizare postromană ori fortificație romană târzie? – cazul de la Jupa-*Tibiscum*/p. 184.

IV.8. Un studiu de caz – Slăveni/p. 187.

IV.9. Viața în fostele castre ale Daciei după retragerea aureliană – un bilanț/p. 189.

Cap. V. Fostele castre romane din *Dacia* în Evul Mediu „plin” și tardiv/p. 208.

V.1. Asupra problematicii și scrisului istoric dedicat ei/p. 208.

V.2. Cazurile/p. 211.

V.2.1. Alba Iulia/p. 211.

V.2.2. Câmpulung-Muscel – Pescăreasa/p. 212.

V.2.3. Copăceni/p. 212.

V.2.4. Drobeta-Turnu Severin/p. 213.

V.2.5. Romita/Brusturi/p. 214.

V.2.6. Turda/p. 214.

V.2.7. Olteni/p. 215.

V.2.8. Răcarii de Jos/p. 216.

V.2.9. Râșnov/p. 216.

V.3. Excurs: Reutilizarea medievală a structurilor fostelor fortificații romane-târzii/bizantine de pe linia Dunării – segmentul corespunzător fostei provincii *Dacia*/p. 216.

V.3.1. Ostrovul (Insula) Banului/Golu/p. 216.

V.3.2. Gornea/p. 217.

V.3.3. Celei/p. 217.

Cap. VI. Premise arheologice – concluzii istorice/p. 219.

Cap. VII. Abrevieri bibliografice/p. 221.

VI.1. Abrevieri ale periodicelor, *corpora* și seriilor de volume/p. 221.

VI.2. Abrevieri ale lucrărilor-izvoare antice/p. 232.

VII.3. Abrevieri ale lucrărilor de autor și volumelor miscelanee/p. 233.

Ilustrație.